

Forfatter: Brorson, Hans Adolph

Titel: Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956

Citation: Brorson, Hans Adolph: "Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956", i Brorson, Hans Adolph: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956*, 1951-56, s. 509. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brorson03grval-shoot-idm140139954003776/facsimile.pdf> (tilgået 09. april 2024)

Anvendt udgave: Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956

Og inden for de almuekredise, som pietismen havde vakt, føltes den nok for aristokratisk. Her er endnu et mærkeligt forhold: mens den danske almoe tog så godt som alle Brorsons *tekster* til sig (den norske især Svanesang), beholdt den kun, så vidt jeg kan se, ret få af deres rokokomelodier i omsyning. Den satte andre, folkeligere toner til de fornødne tekster, som den elskede for deres poetiske syners og deres underligheds skyld. Pietismens egne melodier fik — bortset fra de få, vore koralbøger tog til sig, og fra de skønne solosange hos Schemelli — et kort liv. De sprudler frem ... og glemmes hrat.

Brorson har ikke, således som Arrebo, Kingo, Dorothe Engelbreitsdatter eller Brunsmund, medgivet nogen af sine salmer noder. For dog at give et indtryk af pietistmelodiernes karakter, meddeles her et lille udvalg som bilag. Nr. 1 og 2 er præpietistiske, henholdsvis af J. Rosenmüller 1655 og J. Chr. Bach 1693. Nr. 3 og 4 er to typiske Freylinghausen'ske munderetter (1704 og 1714), nr. 5 en miniature-kantate og nr. 6 en aftensang samme steds fra (1714 og 1708), den sidste med J. S. Bachs melodiform og bas hos Schemelli (1736). Nr. 7 er endelig den smukke julemelodi hos Pontoppidan (1742), til hvilken vi ikke kender noget forbillede. For udsettelserne (væsentlig efter tidens koralbøger) er redegjort over noderne.

5.

Lige så let det er at se, at Brorson må have haft musikforlæg til »Svanesangs ariemetre«¹⁾, lige så svært er det (jf. s. 496) at påvise, hvilke enkelte melodier han må tænkes at have brugt. Hans sør, udgiveren, kalder digtene »andelige sange«, men undlader at angive melodierne til dem. Hans datter kalder dem »arier« og bevidner hans lyst til musik og sang. Hans husjomfru nævner hans ledsagende luthspil. Hans senere efterkommerc, datterdattersønnen (Tuxen) og brodersønmens spøn (Winding Brorson) taler i almindelighed om melodiernes gammeldags verdslige præg og den anvendte paroditeknik; de beklager, at de »for største delen« er gået tabt, og glemmer dog at nævne

¹⁾ H. nærv. udg. III, II.

de få, de husker¹⁾). Endelig efterlyser den første videnskabelige Brorson-udgiver, J. A. L. Holm (1830) dem forgæves og stiller selv nogle foreløbige, lidet sandsynlige melodiforslag²⁾. Hertil har vi fra ældre tid kun de allerede (s. 496) nævnte 3 (4) håndskrevne melodiangivelser i Universitetshibliotekets eksemplar af »Svanesang«'s førsteudgave. Som vist af dr. L. J. Koch³⁾ kan de ikke siges direkte at afspejle en Brorson's slægtstradition. På den anden side svarer de i tal til de »meget få«, som A. W. Brorson kunne huske, og fremtræder i en skrift, som måske ligger forud for 1782, altså nær op ad digterens egen tid. Her er da vort eneste holdepunkt i selve »Svanesang«, selv om det må betragtes med rimeligt forbehold. Et holdepunkt endnu har vi uden for »Svanesang«, nemlig i Ålhorg-manuskriptet fra Brorsons egen hånd til hans opstandelsespredikten⁴⁾. Her afsluttes manuskriptet med kantaten om engelen, Maria Magdalene og Jesus (Sv. 12; III, nr. 295), hvortil Brorson selv har føjet melodiangivelsen »Nur frisch zum Himmel zu« og sat gentagelses-tegn og udskrevet gentagelsesdele, der stemmer med de blækskrevne tegn ved samme sang i Universitetshibliotekets eksemplar.

Skal man — igenvrigt på bund — i gang med eftersøgningen af de oprindelige melodier til »Svanesang«, må, så vidt jeg ser, følgende veje benyttes: Først ordnes de 70 digte i grupper med samme strofeform, svarende til de Freylinghausen'ske »varler« (jf. s. 497). Jeg begynder med »Svanesang«'s første nummer og betegner denne tekst og dens metriske parallelér med romertal I osv. Man bemærker allerede herved den af Brix⁵⁾ påviste ejendommelighed, at af 30 digte, der parvis deler metrum, er de 10 par sidestillede, dels imod den orden, som indholdet ellers ville foreskrive. Muligt har det glædet Brorson at skrive flere tekster, der passede til samme melodi, — og så beholde disse sammen under noderne. — Dernæst sammenlignes hver strofe-

¹⁾ Nær. udg. III, 12 og 23 f.

²⁾ Se min afhandling »Brorsons Svanesang« (Samf. Da. kirkesangs kredspr. 1943, s. 67 og 88, note 1).

³⁾ Nær. udg. III, 25 f.

⁴⁾ Nær. udg. III, 24 f. og 174.

⁵⁾ »Analysen og problemet« I, 1933, s. 320.

gruppe med de metriske *paralleler inden for »Klenodiet«*. Har Brorson i forvejen kendt melodi(er) til et versmål, er der en vis sandsynlighed for gentagen brug, jo stærkere, jo sjældnere metret er. De gamle, traditionelle salmemelodier får næppe større betydning; dels er deres versmål for simple, dels var Brorsons smag, som vi har set, i »Svanesang« i hvert fald ikke for dem; det er pietistmelodierne og deres nærmeste forgengere, der foretrækkes. — Finder vi intet ad denne vej, må *strofeparalleler* søges i *tidens* og den nærmeste for- og eftertids verdslige *arie-* og *visebøger*, de tyske fra Rist og Voigtländer til Rathgeber og Sperontes, de nordiske fra Terkelsen og op til Weise, Thiolo, Graae, Bellman og Lütkens. Af her vil en melodi have jo større sandsynlighed for sig, jo sjældnere et metrum den er til, ligesom eftersøgningen vil være retfærdiggjort ud fra vor viden om den aldrende Brorsons smag for sin tids verdslige sangkunst. — Mere end til sandsynlighedsslutninger når vi dog ikke ad disse to veje. Vi må derfor prøve at øge sikkerheden ved at sammenligne de melodier, vi således har fundet, med de *folketoner*, som Brorson-teksterne sidenhen har været sunget på i de vakte kredse i Norden. Viser en folketone sig da at være en omsyning (eller måske blot en svagere efterklang) af f. eks. en Freylinghausen- eller en Sperontes-melodi, da er sandsynligheden stor for, at denne melodi har været Brorsons oprindelige forlag. Uden Brorsons tekst var den næppe kommet i omløb i folket. På den anden side har netop sangen fra mund til mund spillet en meget væsentlig rolle. Om en af de norske pietistiske vækkere hedder det¹⁾, at »han vant ennå fleir ved sin sang enn ved sin tales.

Eftersøgningsarbejdet, således som det er skilseret her, er så stort, at jeg til dato kun har nået de to første etaper af det. I min artikel »Brorsons Svanesang« (Samf. Dansk kirkesangs årsskrift 1943, s. 68 ff.) antydede jeg metoden og meddelte nogle få fund og forslag, kraftigt histært af Harald Vilstrup, Niels Schiørring, Torben Krogh og Finn Viderø. I den foreliggende afhandling skal jeg prøve den første samlede gennemgang af

¹⁾ O. M. Sandvik: »Østerdalsmusikkene« 1843, s. 56. — Svanesangene er således dels overbragt til folketoner (evn. omsyninger), dels ved de mange optryk i Norge i bogen af det 19. Arch. II, nærv. ndg. III, 16.

stoffet, men med meget væsentlige inddskrænkninger. For pietist-melodiernes vedkommende har jeg måttet nøjes med Pontoppidans salmebog (1740/42/77), Breitendichs koralbog (1764), Schenelli-melodiernes (1736) og det ufuldstændige register over de 70 »arter« hos Freylinghausen (I, 1704; II, 1714; I-II, 1741/71¹). For de verdslige melodiers vedkommende har jeg, som nævnt (s. 498), kunnet støtte mig til »Dansk sanghistorisk registrantes strofekartotek over Stubs vers og Foss' og Sperontes' melodier, suppleret med et foreløbigt gennemsyn af Rathgebers »Augsburger Tafelkonfekte« (1733-40) og Graaes »Arier og sange« (I, 1773; II, 1777), der kun har givet lidt hver²). — Hvad endelig folketonerne angår, har jeg til den planlagte bekræftende sammenligning foreløbig kun inddraget det *trykte*, *danske* og *norske* materiale. Alterede dette er så omfattende og fastholdelsen af de enkelte variantgrupper så intrikat, at det blev naturligt og nødvendigt for mig i første omgang at standse her ved det lettest tilgængelige stof³). Endelig har jeg begrænset sammenligningen til Svanesangene alene og de få, usikre Klencodiemelodier nr. 110-124 (jf. s. 506 f.).

*

Det vil være rimeligt at bringe en oversigt over dette folkelige materiale først — i tabelform med alle nødvendige forkortelser. Underseglerne af de enkelte Svanesangs-grupper kan derefter nøjes med henvisninger til tabellen. Følgende forkortelser er benyttet:

¹) Først under korrekturumsningen har jeg fået lejlighed til en metrisk jævnførsle dels med den af Nils Schierring (am. skr. I, 180 f.) beskrevne, hymnologiske strofergrænsen af G. E. F. de Franchenu (1795, med tilføjelse til 1749), dels med Jøbs Zahns samling (jf. s. 497). Resultaterne af disse undersegler har jeg ikke nået at udnytte fuldt; ofte har jeg i de flg. enkeltanalyser måttet nøjes med at angive de fundne parallelnumre under signaturerne F. og Z. — De Brorson'ske papirer, som cand. mag. Anne M. Simonsen har gennemgået for mig (jf. s. 498), indeholder intet om »Svanesang«.

²) Om en kunstig begrænsning til de nævnte sanger har der naturligvis ikke været tale. Alt, hvad jeg under arbejdet har husket af tysk og nordisk sanghistorie, er medtaget, hvor jeg findt det relevant.

³) Supplerende håndskrivede *datask* stod ihudes på Dansk folkenindesamling: E. Tang Kristensens samling, kapitel 1429/34: Salmemelodier. — Et indtryk af det *Håndskrevne* norske stofs overvældende rigdom gives Øystein Gaaukslads »Melodi- og tekstregrister til Catharinus Ellings oppdagelser av Folkesanskrifte«, Oslo 1953 (stencileret; eksemplar på Dansk folkenindesamling), et forhåledigt katalog, som har ydet mig stor støtte under arbejdet. Jeg skylder prof. Schierring og bibliotekar Erik Dal tak for henvisningen til disse samlinger.

- Sand: M. K. Sand.
I: Melodier til »Troens rare klemodie ... samlet fra folkemundet ...« (Lehmann og Stage, Kb. 1911).
II: 30 melodier til Kingoske og andre gamle salmer — samlet fra folke-
mundet ... (eget forlag, Kolding 1945) og
III: 25 melodier til salmer og sange af Brorson, Kingo og flere — fra folke-
mundet og gamle kilder (eget forlag, Kolding 1948).
MM.: Menighedens melodier (jfr. s. 497).
Ld.: L. M. Lindeman: *Eldre og nyere norske fjeldmelodier I-II*, u. h. (1853 ff.).
EL: Catharinius Elling.
I: Religiøse folketoner. Bearb. f. bl. kor. 1-3. række. Kristiania (1901-19).
II: Religiøse folkstoner. Bearb. f. sang og piano. Hefte 1-11, 12 ob samt
tilfølgeliste. Kristiania (1907-29) og
III: Enstenvinlige religiøse folkemelodier. Heftet 1-2. Kristiania (1915-16).
Gudhr.: O. M. Sandvik: Foljemusikk i Gudbrandsdalen, Oslo 1920; 1948.
Øst.: O. M. Sandvik: Østerdalsmusikk, Oslo 1943.
Set.: O. M. Sandvik: Setesdalsmelodier. Oslo 1952.

Hertil uden for tabellen:
Olav Sande: Norske folketonar. U. & Lunde & Co. Bjørgrin.

*

Tabellen er ordnet alfabetisk efter Svanesangens førstelinjer. Sange uden (trykt) folkomelodi er udeladt. Hvor samlinger fremtræder i flere bind, hefter eller rækker, er dette angivet ved det første tal i kolonnerne. Derefter følger melodiernes nummer. Bogstaverne a, b, c, d ... betegner de forskellige udgaver, som her er fulgt, snart nye melodier, snart blot varianter af samme tone (herfor gøres der rede i den lig. række underoversigt), Da den større samling El II (190 melodier) indeholder alle melodier fra den mindre El I (30 mel.) undtagen tre (Her vil tise; Nu, verdens rigt; og; Overmåde fuld af plade), er disse to samlinger stillet i samme kolonne og El II er fulgt, overalt hvor det var muligt. Da den ikke er nummereret, er her angivet sidetal i hvert af samlingens hefter. Kun de tre undtagelser meddeles såså med række og nummer fra El I.

*

Samme indextal (fra 1-3) ved to eller flere numre betegner identitet mellem de pågældende melodier;

Samme indextal (fra 4-6) ved to eller flere numre betegner nærmere eller fjernere slægtskab mellem de pågældende melodier (variantforhold);

? efter et nummer betegner, at melodien ikke eller næppe er opdaget fra folkemundet, men at den dog efter sin karakter bør tages med i betragtning.

I tabellen angiver det første arabertal Brorson's ekstens nummer i »Svanesang«, det andet (i parentes) dens nummer i nærv. udgave.

FOLKEMELODIER TIL SVANESANG